

الگوی مدیریت راهبردی تعاملی مبتنی با رویکرد سیستمی الهی (مبانی و اصول)

مؤلف:

دکتر عباس چهار دینی

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

مرکز انتشارات راهبردی

تهران - بهار ۱۳۹۸

سرشناسه	چهاردولی، عباس، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور	الگوی مدیریت راهبردی تعاملی مبتنی با رویکرد سیستمی الهی (مبانی و اصول) / مولف عباس چهاردولی.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، انتشارات، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	۴۰۴ص
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۶۸۸۵-۵۸-۴
وضعیت فهرست نویسی	فینبا
موضوع	مدیریت
موضوع	Management
موضوع	نیروی انسانی -- مدیریت
موضوع	Manpower planning
موضوع	برنامه‌ریزی راهبردی
موضوع	Strategic planning
موضوع	برنامه‌ریزی سازمانی
موضوع	Business planning
شناسه افزوده	دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، انتشارات
رده بندی کنگره	HT۷
رده بندی دیوید	۶۵۸
شماره کتابشناسی	۵۸۲۵۶۸۷

الگوی مدیریت راهبردی تعاملی مبتنی با رویکرد سیستمی الهی (مبانی و اصول)

مؤلف: دکتر عباس چهاردولی

ویراستار ادبی: رضا فضلی، اکبر بتونی

ناظر ویراستار: مرتضی چشمه نور

صفحه‌آرا: رضا فضلی

طراح جلد: زهرا مهدوی

نوبت چاپ: اول - بهار ۱۳۹۸

ناشر: انتشارات دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۷۲۰۰۰۰ ریال

همه حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ است

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

مرکز انتشارات راهبردی

نشانی انتشارات: تهران، ضلع شمالی بزرگراه شهید بابایی، بعد از اتوبان هنگام،

دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی

نشانی اینترنتی: www.sndu.ac.ir

تلفن: ۲۲۹۷۰۳۴۳

فهرست مطالب

۱۳	پیشگفتار
۱۹	فصل اول: کلیات
۲۰	پیش در آمد
۲۲	دین چیست؟
۲۳	انسان‌شناسی در چارچوب اندیشه‌ی بشری
۲۹	فصل دوم: علم مدیریت
۳۰	چیستی علم مدیریت
۳۲	تقسیم‌بندی مدیریت
۴۱	تئوری‌های علم مدیریت
۴۳	دسته‌بندی تاریخی تئوری‌های مدیریت
۵۶	دسته‌بندی موضوعی تئوری‌های مدیریت
۶۱	دسته‌بندی نگارشی تئوری‌های مدیریت
۶۷	دسته‌بندی فلسفی و منطقی تئوری‌های مدیریت
۷۱	اندیشه مدیریت در اسلام
۷۲	تعریف مدیریت
۷۴	مدیریت در نگاه اسلام
۸۳	فصل سوم: راهبرد و برنامه‌ریزی
۸۴	مقدمه
۸۷	تقسیم‌بندی برنامه‌ریزی
۹۲	سیر تکاملی برنامه‌ریزی
۹۳	گرایش‌های برنامه‌ریزی
۹۳	انواع برنامه‌ریزی
۹۵	روش‌های برنامه‌ریزی
۹۸	اهمیت برنامه‌ریزی در اسلام
۱۰۸	انواع راهبرد
۱۱۱	گونه‌شناسی راهبرد بر اساس نقاط مرجع
۱۱۴	راهبرد در اسلام
۱۱۹	ابعاد راهبردهای تقدیری و تدبیری
۱۲۰	آرمان‌شهر مهدوی یا حیات مهدوی - حیات متعالی
۱۲۲	مدیریت راهبردی
۱۳۰	مکاتب فکری مدیریت راهبردی

۱۳۸.....	ضرورت و اهمیت رابطه انسان‌شناسی و دانش مدیریت راهبردی
۱۳۹.....	رابطه مدیریت راهبردی با اسلام
۱۴۱.....	مدیریت راهبردی اسلامی؛ تأکید بر نظام ارزشی اسلام
۱۴۲.....	روابط انسانی در مدیریت راهبردی اسلامی و مقایسه آن با سایر مکاتب
۱۴۲.....	اصول و مبانی مدیریت راهبردی اسلامی
۱۴۳.....	مدیریت راهبردی اسلامی از منظر قرآن و سیره معصومین (علیهم‌السلام)
۱۴۷.....	فصل چهارم: آموزه‌های دینی
۱۴۸.....	مقدمه
۱۴۹.....	بینش
۱۵۲.....	جهانبینی واقع‌گرایانه
۱۵۳.....	منش
۱۵۶.....	فرااخلاق
۱۵۸.....	کنش
۱۵۹.....	ویژگی‌های مردم‌سالاری دینی
۱۶۹.....	برخی آموزه‌های دینی در حوزه مدیریت اسلامی
۱۷۳.....	فصل پنجم: کنکاش مفهومی در آموزه‌های نگاه دین اسلام
۱۷۴.....	آینده‌نگری
۱۷۶.....	آینده‌نگری بشری
۱۷۹.....	آینده‌نگری الهی
۱۸۲.....	تصورپردازی
۱۸۵.....	تفکر مهدویت
۱۸۷.....	مأموریت
۱۹۲.....	چشم‌انداز
۱۹۳.....	ارزش
۱۹۵.....	فصل ششم: کنکاش محیطی
۱۹۶.....	مقدمه
۲۰۴.....	رویکردهای عینی و ذهنی جهت شناخت محیط سازمان
۲۰۷.....	بایسته‌های ملی و محیطی نظام جمهوری اسلامی ایران
۲۰۸.....	دیدگاه‌های مختلف درباره منافع ملی
۲۰۹.....	الزامات محیطی و منطقه‌ای
۲۱۰.....	نظام بین‌المللی و هژمونی آمریکا
۲۱۱.....	مردمی بودن نظام
۲۱۲.....	هویت ملی
۲۱۳.....	اخلاق و اخلاق کار

۲۱۵	مسئولیت اجتماعی
۲۲۰	مسئولیت اجتماعی و اسلام
۲۲۳	فصل هفتم: پارادایم و نقد مدل‌ها
۲۲۴	مقدمه
۲۳۰	پارادایم‌های مدیریت راهبردی
۲۳۷	نقد پارادایم‌ها
۲۴۱	انواع مدل‌ها و نقد آن
۲۴۱	فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی ج. ارجحتی
۲۴۳	فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی هاکس
۲۴۴	فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی تلفیقی پیرس و رابینسون
۲۴۶	فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی رابینسون
۲۴۷	فرآیند مدیریت راهبردی دفت
۲۴۸	الگوی جامع مدیریت راهبردی بوید
۲۵۰	فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی هنری-نیتزبرگ
۲۵۱	فرآیند عمومی برنامه‌ریزی راهبردی
۲۵۲	مدل جامع برنامه‌ریزی راهبردی یزدانی
۲۵۴	فرآیند برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی علی‌احمد
۲۵۵	الگوی جامع مدیریت راهبردی احمدوند
۲۵۶	فرآیند برنامه‌ریزی APO
۲۵۸	فرآیند برنامه‌ریزی استراتژیک مدل MIM
۲۶۰	روند برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی گلوئیک
۲۶۱	فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی مدل براینسون
۲۶۲	فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی دیسون و براین
۲۶۳	فرآیند برنامه‌ریزی جان تامسون
۲۶۵	الگوی برنامه‌ریزی راهبردی لوید ال. بیرس
۲۶۶	الگوی برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی نیروی دریایی آمریکا
۲۶۷	طرح مفهومی مدیریت راهبردی ایگور آسف
۲۶۹	مدل ساموئل سیرتو و پائول پیتز
۲۷۰	مدل هیل و جونز
۲۷۱	چرخه فرایند مدیریت راهبردی، مدل آرنولد جادسون
۲۷۳	فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی هرینگتون براین
۲۷۴	فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی بومن و دیوید اش
۲۷۶	فرآیند تصمیم‌گیری راهبردی دیوید هانگر
۲۷۷	مدل اول آندروز

۲۷۹	مدل طراحی راهبرد رایت
۲۸۰	مدل طراحی و راهبرد هیل
۲۸۱	فرایند مدیریت راهبردی هریسون و جان
۲۸۳	مدل پیگلز و راجر
۲۸۴	جمع‌بندی نقد مدل‌ها
۲۸۸	مؤلفه‌های الگوی راهبری با توجه به آموزه‌های دینی
۲۹۰	تحلیل محیطی و بایسته‌های جمهوری اسلامی
۲۹۳	فصل هشتم: پارادایم و جمع‌بندی
۲۹۴	مقدمه
۲۹۶	مبانی فلسفی تئوری‌ها
۲۹۸	هستی‌شناسی از نگاه دین
۳۰۶	موضوع حرکت جبری
۳۰۷	رابطه و همبستگی متقابل ذهن و بدن
۳۱۷	انسان‌شناسی از نگاه دین
۳۲۰	روش‌شناسی از نگاه دین
۳۲۱	روی آوردهای درون دینی
۳۲۴	مقایسه دیدگاه اسلام به موضوعات مطرح در علم کلام
۳۲۷	فصل نهم: تجزیه و تحلیل داده‌ها
۳۲۸	مقدمه
۳۲۹	توصیف ویژگی‌های جمعیت شناختی اعضای نمونه
۳۳۵	تحلیل داده‌ها
۳۴۴	مراحل عمومی آزمون فرض آماری
۳۵۱	تحلیل عاملی تأییدی
۳۶۸	جمع‌بندی
۳۶۹	نتیجه‌گیری و پیشنهادات
۳۷۳	منابع و مآخذ

پیشگفتار

با توسعه روزافزون قلمرو و مرزهای حیات بشری، ضرورت تدوین برنامه‌های راهبردی (استراتژیک) و بنیادین دوجندان می‌شود. یکی از این عرصه‌ها، مدیریت کلان سازمان‌ها است که گذر زمان نتوانسته ذره‌ای غبار فراموشی بر روی آن بنشانند؛ بلکه گفتمان درباره فلسفه و کارکردهای آن، رشد فزاینده‌ای به خود گرفته است.

در جهان معاصر، حکومت‌ها سیطره خود را بر همه انسان‌ها گسترانده‌اند و هر حکومتی بر پایه فلسفه سیاسی خاصی استوار است که در آن، مسائل مهمی مطرح است. سستی، نلزال حکومت با فلسفه سیاسی آن ارتباط تنگاتنگ دارد و یکی از عوامل پایداری هر حکومت، قدرت اقناعی و تبلیغی آن است که در راستای فلسفه سیاسی آن حکومت اعمال می‌شود. (نوروزی، ۱۳۷۸: ص ۱۹). به عبارتی دیگر این سیطره بر سازمان‌ها به عنوان یکی از آن جامعه یا حکومت سایه افکنده و بر تمام امور سازمان از جمله برنامه‌ریزی نفوذ داشته و بر فرآیندها، رویه‌ها، روش‌ها و... تأثیر گذاشته و به نوعی در راستای اهداف آن حرکت می‌کند.

هر نظام و حکومتی می‌کوشد با تربیت و اعبرد رهبری و فلسفه سیاسی مطلوب و جامع، باورهای مردم را بر اساس نظام ارزشی حاکم بر جامعه جهت دهد و با ارائه تحلیل‌های جامع و پاسخ‌های روزآمد به مشکلات، آنان را به سوی اهداف خود هدایت کند. در نظام‌های سیاسی دنیا، الگوها و راهبردهای گوناگونی وجود دارد که هر یک می‌توانند روش حکومت بر مردم و نوع حقوق و تکالیف آن‌ها یا تعاملات و جهت‌گیری‌های سازمان‌های فعال در آن حکومت را معین کنند. در تفکر حکومت جمهوری اسلامی وجود مبنای الهی برای ادامه مسیر امری الزامی است. این تفکر وجود یک نظام ارزشی خاص را الزامی می‌کند که در آن سازمان‌ها، گروه‌ها بر طبق اصول آن حرکت می‌کنند. در راستای تحقق این حرکت وجود الگویی‌هایی با رویکردهای اسلامی و توجه به مبنای حرکت مبتنی بر انتظار فرج امری مطمئناً ضروری به نظر می‌رسد. در این پژوهش با عنایت و لطف خداوند بر آن هستیم تا با ارائه الگویی بر مبنای آموزه‌های دینی راهی نو برای حرکت سازمان‌های فعال ملی بر اساس نظام ارزشی حاکم ارائه کنیم.

توسعه روزافزون سازمان‌ها چنان ابعاد و زوایای گسترده‌ای یافته که جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها را نیز تحت‌الشعاع خود قرار داده است. تا آنجا که اندیشمندان، پژوهشگران و صاحبان رأی و نظر، جامعه امروز را جامعه سازمان‌ها نامیده‌اند. بعضی گام را فراتر گذاشته و عنوان کردند که هر چه تعداد سازمان‌های فعال در بخش خصوصی و عمومی بیشتر باشد، آن جامعه را می‌توان جامعه تجددگرا^۱ و یا پساتجددگرا^۲ نامید؛ اما آنچه به غیر از واژگان مرسوم برای تشریح دنیای امروز مدنظر است، رسالت مدیران برای ایفای نقش حرفه‌ای خود در هدایت و راهبری سازمان‌های مطبوع ایشان است.

در راستای هدایت و راهبری سازمان‌ها چالش‌هایی چون اداره و مدیریت فعالیت‌های پیچید در درون سازمان، عوامل و متغیرهای محیطی یا وظیفه‌ای، روندها و رویدادهای محیط دور، گروه‌های ذی‌نفع و روبرو هستند که امروزه مدیران برای برخورد اثربخش با این گونه چالش‌ها فزاینده مدیریت راهبردی را مورد توجه قرار دادند (پیرس و رابینسون، ۱۳۸۳: ۳-۵).

شناخت روشی برای طراحی راهبردی کلی در سطح سازمان‌ها درک مراحل برنامه‌ریزی را برای علاقه‌مندان به آن به خصوص در سطوح کلی سازمان‌ها آسان می‌نماید؛ اما نکته حائز اهمیت وجود روش‌ها و الگوهای متفاوتی در سطوح اندیشمندان مختلف است که خود بر پیچیدگی موضوع افزوده است.

از آنجا که در انتخاب روش‌های مختلف طراحی و تدوین راهبرد باید به مقتضیات حاکم بر سازمان‌ها توجه کرد^۳، به نظر می‌رسد توجه به مسائل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، دینی و سایر عوامل حاکم بر یک کشور نیز می‌تواند در انتخاب روش تأثیرگذار باشد. برای مثال نگاهی گذرا به آموزه‌های دینی که در کلام مولای متقیان

۱- Modernism

۲- Post Modernism

۳- در این مورد می‌توان به روش تدوین راهبرد برابسون که مبتنی بر سازمان‌های عمومی طراحی شده یا روش فرد آر دیوید که در تمام طول کتاب خود «مدیریت استراتژیک» به سازمان‌های بازرگانی در بخش خصوصی توجه کرده است، اشاره نمود.

حضرت علی (علیه السلام) در نامه ۳۱ خود به امام حسن (علیه السلام) که می‌فرمایند: قبل از پیمودن راه پاکان، از خداوند یاری بجوی، در راه او با اشتیاق عمل کن تا پیروز شوی و از هر کاری که تو را به شک و تردید اندازد، یا تسلیم گمراهی کند، پرهیز؛ و چون یقین کردی دلت روشن و فروتن شد و اندیشه‌ات گرد آمد و کامل گردید و اراده‌ات به یک چیز متمرکز گشت، پس اندیشه کن در آنچه برای تو تفسیر می‌کنم... نشان از توجه به آینده‌نگری در امور است، آینده‌نگری که در آن ادامه راه پاکان (که خود نوعی وجود هماهنگی)، یاری جستن از خداوند، عمل به آن (تعهد به انجام رساندن وظایف) نابت، قدم بودن (توجه به اصل پیاده‌سازی) و حرکت در مسیر الهی (توجه به آرمان‌دینی بشریت)، اندیشه قبل از عمل و تمرکز (توجه به تخصیص منابع در جهت اهداف)، به عنوان ویژگی حرکت به سوی آینده بشمار می‌آید.

با نگاه راهبردی‌شناختی به راهبری جامعه از منظر امام رضا علیه السلام می‌توان راهبرد امامت را، نظام و برنامه جامعه دانست که بر اساس دین شکل گرفته و در آن، فن به‌کارگیری همه ظرفیت‌ها و امکانات انسانی، مادی برای سازماندهی و هماهنگی اجزا و فرایندهای راهبرد لحاظ شده است (پرسش، ۱۳۹۰). همچنین یکی از اهداف مهم انقلاب ایجاد دگرگونی اساسی در زمینه‌های فرهنگی، اقتصادی و علمی بوده است که دستیابی به یک روش یا الگوی منطبق با شرایط فرهنگی، علمی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی قابل توجه است.

اگر در این فرآیند مدیریت راهبردی را بر اساس مراحل پنج‌گانه: کنکاش مفهومی، کنکاش محیطی، تصمیم‌گیری و تدوین راهبرد، پیاده‌سازی و در آخر بازخورد، کنترل و ارزیابی در نظر بگیریم. در این پژوهش بر آن هستیم تا با نقدی علمی (محتوایی و شکلی) بر الگوهای متداول و مرسوم موجود طراحی راهبرد و شناسایی نقاط قوت و ضعف و عوامل مؤثر بر تدوین راهبرد؛ الگویی بومی را شناسایی کرده تا روشی مطابق با

۱- نظام جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر حکومت اسلامی و زیربنای تشکیل این حکومت را اصل حاکمیت الهی شکل داده است. جمهوری اسلامی ایران بر پایه‌ی ایمان به خدای یگانه و اختصاص حاکمیت و تشریع به او و لزوم تسلیم در برابر امر او بنا شده است. به واقع ماهیت حاکمیت این نظام، حاکمیت الهی، ملی، مردمی و همچنین دارای نگاه آخرالزمانی می‌باشد.

شرایط کنونی و آموزه‌های دینی که به کمک آن بتوان سه مرحله اول از فرآیند مدیریت راهبردی که شامل کنکاش مفهومی، کنکاش محیطی، تصمیم‌گیری و تدوین راهبرد، بازشناسی کرد. مسئله حائز اهمیت در این پژوهش دستیابی به متغیرهای مؤثر از دیدگاه اسلام در طراحی راهبرد و بازشناسی مفاهیم متغیرهای الگوهای طراحی راهبرد به منظور ارائه الگوی بومی است. برای مثال جایگاه قدرت در طراحی راهبرد و مفهوم قدرت از دیدگاه دینی یا ویژگی‌های آموزه‌های دینی نظیر دو بعدی بودن مفاهیم و ساحات دنیوی و اخروی و یا نگاه اسلام به مسائل دنیوی و اخروی و جایگاه مسائل دنیوی و اخروی در برنامه‌ریزی و جایگاه تفکر مهدویت از جمله موارد مشتمل بر موضوع است؛ به عبارت دیگر مسئله مهم جایگاه خداوند و نگاه اسلامی به آینده‌نگری و برنامه‌ریزی راهبردی است. در این مسیر توجه به تصمیم‌گیری، آینده‌نگری و برنامه‌ریزی از نگاه اسلام از جمله زرساخت‌های لازم برای کمک به جنبه نظری و استخراج مدل بومی است.

خداوند متعال در سوره یوسف آیه ۲۱ می‌فرماید: «هفت سال پی‌درپی کشت کنید و آنچه را درو کردید، جز اندکی را محو کنید»، در خوشه‌اش کنار بگذارید که لزوم برنامه‌ریزی و عملی شدن آن را متذکر شده است (قزائتی، ص ۶۰، ۱۳۸۷). حضرت علی (علیه‌السلام) نیز می‌فرماید: آنکه به استقبال آیند می‌رو، بیناترین است، آنچه به آینده پشت می‌کند سرانجام سرگردان می‌ماند که نشان از اهمیت توجه به آینده‌نگری و برنامه‌ریزی است که در این میان لزوم توجه به برنامه نیز از سری مایران کاملاً مشهود است. برنامه‌ریزی راهبردی نیز امکان رسیدن به اهداف بلندمدت را برای زمان فراهم می‌کند.

اگر طبق تعریف مینزبرگ از راهبرد، راهبرد را معادل الگو^۱ در نظر بگیریم. می‌توان بیان داشت روش‌های تدوین راهبرد، برای دستیابی به جهت‌گیری کلی به منظور رسیدن به اهداف آینده در برنامه را نشان می‌دهد. همان‌طور که در نامه مولای متقیان به امام حسن (علیه‌السلام) در بخش قبل عنوان شد؛ "حرکت در مسیر الهی" به عنوان بخشی از

تفکر آینده‌نگرانه اشاره به جهت‌گیری مطابق با آرمان الهی است، پس داشتن روشی مناسب برای دستیابی به جهت‌گیری کارآمد نیز علاوه بر داشتن برنامه راهبردی از اهمیت بسیاری برخوردار است. با این بیان راهبردها جهت‌گیری‌های اصلی برای رسیدن به اهداف کلی سازمان در قالب چشم‌انداز یا مأموریت است.

حال در موضوع اهمیت و ضرورت تحقیق می‌توان اشاره کرد که اولاً از لحاظ نظری دستیابی به توسعه دینی امری الزامی برای تحقق اهداف انقلاب شامل حاکمیت انحصاری الله، تحقق بخشیدن به حکومتی آرمانی و استقلال‌طلبی^۱ در تمامی ابعاد است؛ و از لحاظ عملی تدایی الگویی با رویکردهای اسلامی یا ابعاد و شاخص‌ها به منظور ترویج مذهب دین ضروری است.

۱- این موضوع اشاره به موضوع مطرح شده در کتاب توسعه دینی از دیدگاه شهید دکتر بهشتی (۱۳۷۸)